

STATENS BEREDNING FÖR
MEDICINSK OCH SOCIAL
UTVÄRDERING

Remissvar

Datum för beslut
2026-05-12

Beteckning
GD-beslut 30/2026
Dnr SBU 2026/129

Er beteckning
Dnr Ju2026/00322

Till
Justitiedepartementet

Remissvar för Straffansvar för deltagande i och samröre med kriminella sammanslutningar

Bakgrund

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har fått möjlighet att ge synpunkter på betänkandet Straffansvar för deltagande i och samröre med kriminella sammanslutningar (SOU 2026:13), dnr Ju2026/00322.

Remissen berör i huvudsak juridiska förslag som tillägg av två separata brott i brottsbalken och förslag på tillhörande straffskalor, vilket ligger utanför SBU:s ansvarsområde: straffbeläggande av dels deltagande i kriminella sammanslutningar, dels samröre med kriminella sammanslutningar. Även försök till dessa två brott straffbeläggs. SBU lämnar inte synpunkter på utformningen av de två nya brotten eller på tillhörande straffsatser i sak. Indirekt har delar av förslagen dock en inverkan på områden SBU har ansvar för. Myndigheten yttrar sig utifrån SBU:s uppdrag att sammanställa och bedöma vetenskapligt stöd för metoder, insatser och arbetssätt inom hälso- och sjukvård, socialtjänst och angränsande verksamheter, dvs de eventuella sociala konsekvenser dessa kan ha utifrån de mänskliga rättigheterna, barnrättsperspektivet samt myndighetens ansvarsområde inom sociala insatser.

SBU:s remissvar understryker behovet av vetenskapligt grundade förslag och ökad tydlighet i förslagen och uppföljning av nya insatser eller ny tillämpning av metoder. Vi inleder med en sammanfattning av våra synpunkter och redogör därefter för dem mer utförligt.

Sammanfattning av synpunkter från SBU

SBU vill särskilt:

- Framföra vikten av vetenskapliga underlag som stödjer förslagen i utredningen samt vikten av utvärderingar av risker respektive effekter av föreslagna brott och tillhörande insatser, vilket är av särskild betydelse för särskilt utsatta grupper, såsom exempelvis barn. Om så önskas kan SBU ta fram vetenskapliga

kunskapsunderlag om effekter och risker för olika populationsgrupper kopplat till införandet av liknande brott eller användning av hemliga tvångsmedel.

- Lyfta behovet av att kopplingen mellan begreppsdefinitionen av kriminella sammanslutningar och förslagen på de två nya brotten stärks och förtydligas för en ökad rättssäkerhet.
- Lyfta risker och behov av förtydliganden i skrivningar kring ökad användning av hemliga tvångsmedel, särskilt i relation till minderåriga.
- Poängtera behovet av att ta hänsyn till mänskliga rättigheter och barnrättsperspektivet genom att förtydliga under vilka omständigheter hemliga tvångsmedel får användas, och hur länge informationen sparas i förhållande till olika populationsgrupper och med vilka syften.

Synpunkter från SBU

Ökad tydlighet i definition av kriminell sammanslutning och kopplingen till de två nya brotten

SBU tillstyrker utredningens initiativ att tydliggöra vilken typ av aktivitet man ämnar begränsa genom lagförslagen. Samtidigt verkar tolkningen bredare i de förslagna lagändringarna än vad som innefattas i definitionen av kriminella sammanslutningar (sid. 133–177) särskilt vad gäller det andra lagförslaget.

Definitionen för kriminella sammanslutningar antyder att medlemmar i sådan sammanslutning gör aktiva val som kräver viss typ av rationalitet och ansträngning för att nå ett önskat mål, genom att det i utredningen används formuleringar som ”samarbetar i syfte att begå brott” (sid. 176) och ”begår eller på annat sätt medverkar till allvarlig brottslighet för att uppnå ekonomisk vinning¹ eller annan otillbörlig fördel²” (sid. 471). Samtidigt innefattar de två nya lagförslagen individer som inte fullt ut kan antas ta frivilliga och rationella beslut, och därtill tillkommer frågan om uppsåt.

Det förefaller delvis motsägelsefullt när det i utredningen (till exempel på sidorna 321–322) föreslås särskilda undantag om handlingarna anses som ringa eller försvarliga.

¹ ”Med ekonomisk vinning avses all form av brottslighet som har till syfte att ekonomiskt berika den kriminella sammanslutningen. Det kan handla om bl.a. narkotikabrottslighet, vapenbrott, människohandel, tillgreppsbrott, bedrägerier, välfärdsbrott, ekonomisk och finansiell brottslighet samt miljöbrott. Även grova våldsbrott kan utföras i vinningssyfte, t.ex. kontraktsmord eller människorov, men skulle även kunna utföras med syfte att uppnå annan otillbörlig fördel.” (s. 474)

² ”Med annan otillbörlig fördel avses främst maktsträvanden. Det kan handla om en strävan att uppnå eller bibehålla en maktposition i förhållande till exempelvis en annan kriminell sammanslutning eller en strävan att ta makten över eller på annat sätt kontrollera enskilda personer, företag eller institutioner i ett bostadsområde, en stadsdel eller ett lokalsamhälle. Agerandet kan innefatta exempelvis våldsbrott, korruptionsbrott eller övergrepp i rättssak.” (s. 474)

Dessa undantag beskrivs utförligare på sidorna 342–344 (deltagande) och sidorna 369–370 (samröre). Där framgår dock att det inte finns något krav på att handlingarna behöver ha utförts med ett uppsåt att främja, stärka eller understödja den kriminella sammanslutningens brottslighet. Sammantaget skapar det en otydlighet kring vad som innefattas.

- SBU föreslår att kopplingen mellan begreppsdefinitionen av kriminella sammanslutningar och förslagen på de två nya brotten stärks och förtydligas för en ökad rättssäkerhet eftersom beskrivningen nu lämnar stort tolkningsutrymme.
- Vidare anser SBU att exemplen i beskrivningen av särskilda undantag inte tar hänsyn till den diskussion som förts angående utsatta grupper som kan tänkas värvas till en del av de handlingar som nämns i de nya brotten. Exempel är barn, individer med vissa typer av funktionsnedsättningar (intellektuella eller med bristande självkontroll) eller individer med missbruk, större skulder eller hotbild, som kan utnyttjas eller tvingas att genomföra handlingar som kan komma att inbegripas i de nya brotten. Vi föreslår därför att dessa grupper tydliggörs i beskrivningen av undantag, då andra typer av insatser lämpar sig bättre för dessa individer, till exempel insatser via socialtjänst och/eller hälso- och sjukvård.

Utökad användning av hemliga tvångsmedel: hemliga tvångsmedel under förundersökning och utredning enligt 31 § LUL vid misstanke om de nya brotten

Som komplement till de två nya brotten föreslås att hemliga tvångsmedel skall få användas vid misstanke eller under pågående utredning. Även efter att tillämpningen delvis reviderades i oktober 2025 är hemliga tvångsmedel något som används i undantagsfall, och på grund av att de kan inkräkta på den personliga integriteten är de föremål för särskild tillsyn genom SIN^{3, 4}. Förslagen om att få använda hemliga tvångsmedel⁵ i samband med förundersökningar av de nya brotten gäller oavsett gradering av brott, vid både försöksbrott och fullbordade brott, och inklusive utredningar av misstänkta barn under 15 år. Sammantaget innebär förslagen att hemliga tvångsmedel skall få användas även vid misstanke om att en individ (inklusive barn) har gjort försök till att ha samröre med kriminella sammanslutningar. Därmed sker en avsevärd förskjutning av den redan nyligen anpassade tillämpningen som skedde i oktober, samtidigt som utredningen gör gällande att det i princip saknas tillförlitlig tillgänglig statistik i nuläget.

- SBU varken tillstyrker eller avstyrker förslaget om utökad användning av hemliga tvångsmedel. Däremot menar myndigheten att nyttan i förebyggande och förhindrande syfte inte är tillräckligt underbyggt med vetenskapligt

³ SIN – Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden

⁴ ÅM (2022; 2025). *Hemliga tvångsmedel – hantering i vissa avseenden* 2022:25. I delar upphävd i oktober 2025. Stockholm: Utvecklingscentrum, Åklagarmyndigheten.

⁵ Inkluderar hemlig avlyssning och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning, postkontroll och hemlig dataavläsning (exkl. rumsavlyssningsavgifter).

underlag, och att nyttan därmed inte tydligt visats överväga riskerna. Innan nya metoder eller ny tillämpning av existerande metoder införs bör det vetenskapliga stödet för detta utredas ordentligt. Om så önskas kan SBU ta fram vetenskapliga kunskapsunderlag om effekter och risker för olika populationsgrupper kopplat till användning av hemliga tvångsmedel.

- SBU vill poängtera att tillämpningen, särskilt i relation till barn, riskerar att ytterligare skada förtroendet för socialtjänsten och andra myndigheter och kan få långtgående negativa konsekvenser. Detta är särskilt problematiskt i ljuset av att det redan förekommer starkt misstroende mot myndigheter inom delar av det svenska samhället. Därmed föreligger också risker för att de brottsförebyggande insatserna genom exempelvis skola, socialtjänst och polis riskerar att motverkas.
- SBU ser behov av ett tydliggörande av hur den information som framkommer vid användning av hemliga tvångsmedel kommer att användas, då förslaget innefattar både användning för att förebygga, förhindra och utreda allvarlig brottslighet. Om syftet med att samla in denna information endast är preventivt (exempelvis genom att dela informationen med socialtjänsten för att förebygga fortsatt brottslighet) behöver det också förtydligas hur länge denna information lagras och om informationen i ett senare skede kan användas som bevis i brottsmål. Myndigheten föreslår därför att tydligare beskrivning av tidsramar anges i relation till olika syften med att bevara informationen, för att därmed undvika stigmatisering av unga individer.

Beaktande av de mänskliga rättigheterna och särskilt barns rättigheter

Med hänvisning till att antalet minderåriga misstänkta för allvarliga brott ökat kraftigt (s. 183) innehåller den aktuella utredningen en del förslag som innefattar barn.

- SBU varken tillstyrker eller avstyrker den föreslagna utökade användningen av hemliga tvångsmedel. Av de föreslagna formuleringarna framgår det däremot inte om alla personer med misstänkt samröre med kriminella sammanslutningar kommer att ha samma sannolikhet att bli föremål för övervakning eller om tillämpningen riskerar att bli systematiskt riktad mot vissa grupper. Myndigheten efterfrågar därför ett förtydligande av både riktlinjer kring användningen av dessa tvångsmedel och hur det insamlade materialet därefter får tillämpas.
- SBU betonar vikten av att inte genomföra stora och omfattande förändringar, särskilt i förhållande till barn som målgrupp, innan det finns tillräckligt vetenskapligt underlag som kan säkerställa att förslagen resulterar i en faktisk positiv utveckling i brottsstatistiken, och att nyttan överstiger de potentiella riskerna för barnens hälsa, utveckling och livssituation. Om så önskas kan SBU ta fram vetenskapliga kunskapsunderlag om effekter och risker för olika populationsgrupper kopplat till införandet av åtgärder för liknande brott.

Risker med förslagen som nämns i utredningens konsekvensbeskrivning

Enligt föreskrifterna skall en utredning redogöra för de risker/konsekvenser som identifieras.

- I linje med expertisen hos författarna bakom utredningen – det vill säga uteslutande jurister och poliser – koncentreras diskussionen i utredningen till repressiva insatser men i begränsad utsträckning till förebyggande insatser. SBU vill dock understryka att det finns en omfattande forskningslitteratur⁶ som belyser effekterna av förebyggande arbete, särskilt när det gäller barn och unga, och att denna litteratur sammantaget talar för att sådana insatser ofta är mer kostnadseffektiva och leder till bättre utfall för både individ och samhälle. Även i avskräckande syfte är effekterna tveksamma⁷.
- SBU anser att utredningen brister i att hänvisa till den vetenskapliga litteratur som förhåller sig mer kritisk till en enbart hårdare linje mot brott gällande tvångsmedel och lägre straffbarhetsåldrar. Detta har påtalats i tidigare remissvar från SBU bl.a. gällande utkast till lagrådsremisser om ”Elektronisk övervakning – ett verktyg för socialtjänsten till skydd för barn och unga” (SBU 2026/168; S2026/00342) samt ”Sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott” (SBU 2025/1102; Ju2025/01945).
- SBU tillstyrker förslaget om en utvärdering av användningen av hemliga tvångsmedel. Samtidigt ifrågasätter myndigheten hur en sådan ska genomföras i förhållande till minderåriga, för vilka tillförlitlig statistik idag saknas (s. 411) och bland vilka det enligt utredningen dessutom finns en förväntan om en stor ökning.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Britta Björkholm 2026-05-12. Projektledare Nina-Katri Gustafsson har varit föredragande.

⁶ Se exempelvis Welsh B.C. & Farrington D.P. (2011). The Benefits and Costs of Early Prevention Compared With Imprisonment: Toward Evidence-Based Policy. *The Prison Journal Supplement* to 91(3):120S–137S.

⁷ Crofts T, Delmage E & Jane L (2023). Deterring Children From Crime Through Sentencing: Can It Be Justified? *Youth Justice* 23(2):182-200.